

Κωστή Παλαμά, Οι πατέρες

[Βωμοί, 1915]

Τ' αηδόνια της Ανατολής και τα πουλιά της Δύσης
(Τραγούδι του λαού)

Η Ελλάδα, αρχαία, παντοτινή. Μα κοίτα, και τη βρίσκεις
του νέου μες στο περπάτημα τη δύναμη του αρχαίου.
Πόσες φορές δε βλέπουμε στου νέου παιδιού το σείσμα,
στου νέου παιδιού το λύγισμα, να σειέται, να λυγίεται
μέσ' απ' του χρόνου τους βυθούς ο γέρος ο πατέρας,
και μόλο που του νέου παιδιού το λύγισμα, το σείσμα,
σαν αλλαχτά και σα θρεφτά κι απ' άλλο βιος, ποιος ξέρει!
καν απ' της μάνας τον αέρα, καν από τον ίσκιο
κάποιου προγόνου βάρβαρου και αλαργεμένου, που ήρθε
και στοίχειωσε, και ξαναζεί στου νέου παιδιού τη μοίρα. 10

Η νέα Ελλάδα, νέα ψυχή, νιος λόγος, νιο τραγούδι,
και της Ελλάδας της ψυχής, τραγούδι εσύ, ο καθρέφτης.
Και γέρνεις και κοιτάζεσαι μες στον καθρέφτη, ω Μάνα,
και λαμπροκαθρεφτίζεσαι με τις θωριές της πλάσης
και με τα πάθη της καρδιάς. Σ' εσέ καρδιά και η πλάση,
γιατί απ' την πέτρα ως το πουλί στον κόσμο το δικό σου
κι αιστάνονται όλα και μιλάν μ' ανθρωπινή λαλίτσα.
Σ' εσένα πάλε και η καρδιά σταυραδερφή της πλάσης
της άγγιχτης κι απάρθηνης απ' την πανάρχαιαν ώρα 20
που γύρω από τις μαντικές βαλανιδιές και κάτου
στον ίσκιο της ιερής ελιάς και μες στο φως το ακράτο,
καλόρυθμα, λειτουργικά, διαβαίνουν τραγουδώντας
Αλκαίοι και δωρικοί χοροί και ιωνικές κιθάρες.

Του τραγουδιού σου ο ποιητής εγώ δεν είμαι, ω Μάνα,
και μήτε και ακριβός κανείς της γνώρας και της φήμης
απ' τους μακάριους του θεού του δελφικού που πίνουν
και ζουν από τ' αθάνατο νερό της Ιπποκρήνης.
Μονάχη εσ' είσαι κι ο Όμηρος, εσύ και η Φαντασία
του τραγουδιού που τραγουδάς, Δέσποινα, Μάνα, Ελλάδα.
Και τα παλιά βιολιά χτυπάς με δοξαριές καινούριες. 30
Ο ψάλτης δίχως όνομα και χίλια ονόματα έχει.
Ψάλτης κανένας από μας του ψαλτηριού σου, τι όλοι
κάτου από σε αξεχώριστα και ομάδι, είμαστ' ο ψάλτης,
μα πιο πολύ είν' οι ταπεινοί κι οι απλοί βλαστοί, οι ξωμάχοι.
Αγνώριστοι και αγύρευτοι ζουν έξω από τις χώρες
του βάρυπνου, του ακάθαρτου και κρύου και μολεμένου,
κάτου απ' τα μάτια τ' ουρανού νυχτόημερα, και παίρνουν
από βουνά και πόταμους και στάνες και ρουμάνια,
κι από της γης τα καθαρά κι από τ' αγνά της πλάσης
τη γνώμη και τη λεβεντιά, το στίχο και τον ήχο. 40

Χαίρε, ο Πολίτης, ο Σοφός! –Η αυγή ροδογελούσε,

στ' αραχνιασμένο, στο κλειστό παλάτι βαρύς ύπνος
το γέρο καταχώνιαζε το βασιλιά, το Μύθο,
και γύρω του νυχτερευτές και λιβανίστρες γύρω
θρησκείες, λατρείες· και οι βωμοί λογής και σα σβησμένοι.
Και τα πορτοπαράθυρα του παλατιού τ' ανοίγεις
και μπάζεις μέσα της ζωής το φως και τον αέρα,
και λες του Μύθου: –Ξύπνησε!– Και λες του ρήγα: –Μίλα,
ξύπνα, και να η Παράδοση και να η νεράιδα· μίλα!–
Και ξεσκεπάζεις της κρυφής λιγόλογης Παροιμίας 50
τ' αγαλματένιο πρόσωπο, νόημα, φωνή τής δίνεις.
Και της καρδιάς μας την καρδιά μάς δείχνεις, το Τραγούδι
τ' ολόδροσο, το πιο όμορφο ρηγόπουλο, και κράζεις:
–Ακούστε το πώς κελαηδεί και δέστε το πώς πάει!–
Χαρείτε, νιάτα ελληνικά, περηφανέψου, Μάνα!

*

Χαίρε, κι εσύ ο κελαηδιστής, το κρητικό τ' αηδόνι!
Σα να χωρίζεις του τεχνίτη το τραγούδι πρώτος
απ' το τραγούδι του λαού που ρέει κι είναι σαν ένα
μ' εσένα, ω πλάση απρόσωπη, τι χίλια πρόσωπα έχεις.
Και του τεχνίτη το τραγούδι σφραγιστό με μύριες, 60
με λογής βούλες άμοιαστες, και η κάθε βούλα δείχνει
και νιο ξέχωρο πρόσωπο χρυσογραμμένο απάνου,
που ένα, κι αξίζει για πολλά, και ντόπιο και σαν ξένο.
Μες στη βουνόσπαρτη Σητειά, των πέλαων ξαγναντεύτρα,
στης Κρήτης την Ακρίτισσα που γέννησεν εσένα,
ποιος θεός σε βλόγησε; Και ποια κρητικοπούλα νύφη,
ποια νύφη συναναθρεφτή ποιας Φράγκισσας Καλλιόπης
ποιον Ομηρίδη ραψωδόν αγάπησε και πήρε,
για να γεννήσουν -θεού χαρά- διπλομορφιά, τη Ρίμα 70
με τη λαλιά τη ζωντανή που τη λαλεί κι αντρεύει
το Γένος ολοζώντανο; Δόξα σ' εσέ, ο Κορνάρος,
δόξα σ' εσένα, ο ποταμός ο χρυσομελιτάρης,
που τρέχεις και κατρακυλάς και πότισμα και δρόσος
της θείας ελληνισσας φυλής κι ελεύτερης και σκλάβας,
και με τους Ερωτόκριτους και με τις Αρετούσες,
δόξα κι αγάπη και τιμή κι όλες τις αντρεισύνες!

Χώρα, ματιά, περπατησιά, κορμοστασιά ο καθένας,
στου δεκαπεντασύλλαβου το βήμα αρμονισέ τους,
την κρίση μην τη φοβηθείς, και μέτρα τους και πες τους,
Μούσα, με τα σημάδια τους και με τα ονόματά τους. 80

Σολωμός, Ρήγας, Βηλαράς, Ψυχάρης, Βαλαωρίτης,
της μυγδαλιάς τα στέφανα και του σποριά τα χέρια,
και οι παραστάτες κι οι προεστοί. Πολέμαρχοι. Οι Πατέρες.

Πλάστης κριτής, ο Πολυλάς. Και με των Ιλιάδων
και με των Τετραβάγγελων το φως ο Πάλλης, ψάλτης.
Για χαιρόνται του ήλιου το φως, για μες στο χώμα λιώνουν,
βασιλευτοί, αβασίλευτοι, δεν ξέρω· ζουν εμπρός μου.
Στους ουρανούς ελληνικούς, της αρμονίας η Πούλια.
Σ' άνανθο βράχο αποσυρτός, αταίριαστος, μονάχος,

ζωσμένος με της λύρας του τον ωκεανό, και ο Κάλβος. 90
 –Πατριδολάτρη σαλπικτή μεγαλομάρτυρα! Ἦρθεν,
 ἦρθε της δόξας ο καιρός. Ὡς πότε παλικάρια;
 Δε ζουν τα παλικάρια πια θεριά σ' ερμιές και σπήλια,
 της Πολιτείας διαφεντευτές, του θρόνου εἶν' αντιστύλια.
 Μα εἶν' η Ελλάδα σου πλατιά, τετράπλατα γραμμένη
 στα σύνορα του χάρτη σου, στου ονείρου σου τα μάγια,
 μακριός ο δρόμος, άσωστος, τα κακοτόπια πλήθος,
 ο οχτρός εφτάψυχος και μες στο ψυχομάχημά του.
 Κύριοι, τα μίση των εθνών και των τρανών οι αμάχες. 100
 Σαν την αρχαίαν αράθυμη βασίλισσα, κι η Αγάπη
 μαρμάρωσε και στέκεται μαζί με τα παιδιά της
 δοξαρεμένα από σκληρούς θεούς μες στην ποδιά της.
 Και των αυτοκρατόρω μας ο σταυραῖτός μακριάθε
 κλαγγάζει από την ξενιτιά. –Ξενιτεμένε, μήπως
 μας στέλνεις χαιρετίσματα; Μηνάς το γυρισμό σου;
 Της δόξας ἦρθεν ο καιρός; Ὡς πότε, παλικάρια;

–Μώμε κι εσύ παιγνιδιστή, Θύρση, δειλέ βοσκάρη,
 από της Τουρκαρβανιτιάς το λύκο σαστισμένε,
 πρόδρομε, που δεν όκνεψες να κονταροχτυπήσεις,
 και μες στα μαύρα Γιάννενα τα κατασκλαβωμένα, 110
 για κάποιο μέγα λυτρωμό μελλόμενο του Λόγου.
 Στης λυτρωμένης Ἡπειρος τις ράχες και τις λίμνες
 προσμένει σε η φλογέρα σου ποιμενική με κάποιους
 πιο γλυκούς ήχους άπαιχτους, για να τους παίξεις τώρα,
 αν, όπου ζούσες άμοιρος, μακαριστός γυρίσεις.

–Κι εσύ ο ασύγκριτος! Μ' εσέ πρωτόφαντος ο στίχος,
 μαζί, η πολέμια χλαλοή και η κλάψα της τρυγόνας
 και η χάρη που άγιο λείψανο τ' ωραίο συντρίμμα κάνει.
 Κι αν το πετάς μισουρανίς του βούκινου το σκούσμα, 120
 μυστικά γέρνεις και γλυκά το στήθος προς την άρπα,
 να πλάσεις τ' άστρο της νυχτός και τ' άστρο της ημέρας,
 νύχτα γιομάτη θάματα, νύχτα σπαρμένη μάγια.

–Και ω Φωτεινέ, Αστραπόγιαννε και αρματολέ και Ακρίτα
 και της φυλής και της φωνής, καρδιά, τραγούδι, λόγος,
 του Γένους φυλακάτορα, και σα να στέκεις πάντα
 σκοπός, το καριοφίλι σου το κλέφτικο κρατώντας,
 με κάποια ολάνοιχτα φτερά, σα σκέπη απάνωθέ μας.
 Δροσάτος απ' του Κίσσαβου την πάχνη, από τη φλόγα
 μαυριδερός, μοσκοβολάς μπαρούτι και θυμάρι.

–Κι ο απ' όλους δυνατότερος, μα και γι' αυτό γραμμένος 130
 να τηνε σέρνεις για καιρό σαν ξεμοναχιασμένη
 τη δύναμή σου, του καιρού καταφρονήτρα και όλων
 όσοι μισοί, και σα νερό μήτε ζεστό ούτε κρύο,
 καρποί άδετοι ανωφέλευτοι, μήτε καλοί, κακοί ούτε,
 μισοί και σβούνε, οι Τίποτε στο τίποτε γυρίζουν,
 και –το είπε ο τρισμαγάλος σου πατέρας, ο Αλιγκέρης–
 δεν τους βαστά η παράδεισο, μήπως και τη μολέψουν,

και δεν τους θέλει η κόλαση, μήπως το παινευτούνε.
Αντάρτη και καταλυτή, διδάχε και οικοδόμε
με του Οίστρου τα κεντήματα, με της Σοφίας τα μέτρα, 140
θέλεις δε θέλεις, μια φορά, κι ας είναι αργά, ένας βράχος
θα σκαλιστεί για να γενεί βωμός με τ' άγαλμά σου.

*

Στήστε βωμούς, χώριους, λογής, κι από τα μάρμαρα όλα,
τα κόκκινα, τα πράσινα, τ' άσπρα, τα πλουμισμένα,
κάθε πατέρας και βωμός, κάθε βωμός πατέρας
με το δικό του τ' όνομα, με τη δική του εικόνα,
σημάδι να είναι τ' όνομα και λατρεμός η εικόνα·
κι ένα βωμό, του τραγουδιού κορόνα στήστε, για όλους.
Και γύρω σ' όλους τους βωμούς και στο βωμό τον ένα
και Απόλλωνες και Σάτυροι και Μούσες, νέοι, ωραίοι, 150
κισσομυρτοστεφάνωτοι, ποιητές και τραγουδίστρες,
περιπλεχτοί, με τάματα, με πρόσφορα κανίσκια,
δάκρυα του μοσκολίβανου, του στίχου κεροπλάστες,
κι απ' των ανθών το βύζασμα τεχνίτες μυροβράστες,
χορούς χορεύτε γραικικούς, πανηγυρίστε τα όλα
τα πανηγύρια, ελληνικά, βυζαντινά, ρωμαίικα,
πινδαρικό, σολωμικό τον ύμνο ανάφτε, υψώστε!
Και μη μου βαργομήσετε, μην παραπονεθείτε
κι όσοι της λύρας δάσκαλοι και της φλογέρας πρώτοι, 160
μαστόροι με τη δοξαριά, με την πνοή φερμένοι
σα με φτερά υπερκοσμικά στους φαντασμένους κόσμους,
και οι πρωτινοί και οι πιο στερνοί και οι νιοι και οι γερασμένοι
και στη ζωή όσοι σέρνεστε κι όσοι στα Ηλύσια ζείτε
και που καβαλικεύετε το φτερωτό νοητάκι,
βουνίσιοι από τη Ρούμελη κι απ' το Μοριά καμπίσιοι,
κορυδαλλοί της Ήπειρος, αίτοί μακεδονίτες,
θρακιώτες γέρανοι, κι εσείς, νησιώτικα δελφίνια,
του Ιόνιου τ' αφροκύματα, του Αιγαίου δροσομελτέμια,
αττικοί ψάλτες, σιγαλές κι εσείς μοιρολοήτρες, 170
α! μη μου βαργομήσετε, μην παραπονεθείτε
που δε στηθήκανε βωμοί για σας με τ' όνομά σας.
Γιατί, ω της νιότης ακριβοί, γιατί, ω νυμφίοι της Ρίμας,
τα λεβεντόπαιδα είσαστε, δεν είσαστε οι πατέρες.
Κι είναι και κάποιοι... Είναι βωμοί που γίνονται –δεν είναι–
μπορεί ψηλότεροι και πιο φανταχτεροί από τούτους.
Τα ονόματά σας λάμπουνε κι οι εικόνες σας θαμπώνουν
τα μάτια τα οραματικά κι όσο ποτέ δε φέξαν
κι όσο ποτέ δεν άστραψαν τα ονόματα κι οι εικόνες,
κι όσα γραμμένα σε βωμούς. Γρήγορ' αργά μια θεία
Πυθώνισσα απολλωνική τρανόκραχτα ως τ' αστέρια 180
στο διάβα κάποιων από σας θα τον αποσκεπάσει,
κράχτη δειλό το λόγο μου, σκούζοντας: Νά οι Πατέρες!

*

Κι εγώ ποιος είμαι; Όρθρος θαμπός χρυσής αυγής καθάριας,
ή κάποιο ανάδομα στερνό στο σβήσιμο μιας φλόγας;
Μην είμαι ρείθρο από πηγή μιας μουσικής και στάζω;
Μην κυπροκούδουνο και ηχώ και ντέφι κι αλαλάζω;
Ξέρω; Δεν ξέρω τίποτε. Γνωρίζω μόνο, εγώ είμαι

του απόμερου ζευγολατιού που μέσα του πρωτόειδες
το φως και της μητέρας σου το χαμογέλιο, εγώ είμαι 190
του απόμερου υποστατικού και ο φυτευτής και ο κύρης,
του απόμερου περιβολιού πατέρας, και δικός σου.
Κι εσύ παιδί απ' το αίμα μου κι από το λογισμό μου,
παιδί μου εσύ, το χτήμα μου που θα κληρονομήσεις,
μέσα του, απάνου στ' απαλά βρυγιά και στ' ανθοκλάδια,
στα μονοπάτια, στις βραγιές, όπου καρποί, όπου φύτρες,
και σε βωμών υψώματα και σ' αγαλμάτων πόδια,
πουλιά και λύρες κελαηδάν, καρδιές καίνε, όπως καίνε
τα κανελογαρίφαλα στα θράκια τ' αναμμένα
για τα μοσκοβολήματα, για του κακού τα ξόρκια,
και είν' οι βωμοί θρησκευτικοί, και οι γλυπτικές εικόνες, 200
και μόλο τους τ' ασάλευτο, σαν από σάρκα ζούνε.
Του ξωτικού αναγάλλιαση και ξάφνισμα τ' ανθρώπου,
τα δέντρα αγνώριστα είν' εκεί, παράξενα βαλμένα,
και λες δεν έχουν όνομα, σειρά γενιάς δεν ξέρουν.
Ποτήρια, της μοσκοβολιάς προσφέρνουν το νεχτάρι
κάποια λουλούδια, και οι καρποί, κάποιοι καρποί μοιράζουν
της αλοής το πίκραμα και τ' αφιονιού τον ύπνο.
Μα εκεί, της γέψης όνειρα, τα ολόγλυκα τα σύκα,
σμαράγδι είναι το θώρι τους και σμάλτο είν' η καρδιά τους,
σμάλτα, σμαράγδια της δροσιάς και της απαλοσύνης· 210
και τα κεράσια του Μαγιού και τα σπυριά του ρόιδου,
φιλιά και κρουσταλλώσανε, ρουμπίνια και αναλιώσαν.
Σαν τραχιά κλήματα βαριά τα ζουμερά σταφύλια
της φτώχειας είναι ο θησαυρός, της ομορφιάς η ζήλια.

Παιδί, το περιβόλι μου που θα κληρονομήσεις,
όπως το βρεις κι όπως το δεις να μην το παρατήσεις.
Σκάψε το ακόμα πιο βαθιά και φράξε το πιο στέρεα
και πλούτισε τη χλώρη του και πλάτυνε τη γη του,
κι ακλάδευτο όπου μπλέκεται να το βεργολογήσεις,
και να του φέρνεις το νερό το αγνό της βρυσομάνας, 220
κι αν αγαπάς τ' ανθρωπινά κι όσα άρρωστα δεν είναι,
ρίξε αγιασμό και ξόρκισε τα ξωτικά, να φύγουν,
και τη ζωντάνια σπείρε του μ' όσα γερά, δροσάτα.
Γίνε οργοτόμος, φυτευτής, διαφεντευτής.

Κι αν είναι
κι έρθουνε χρόνια δίσεχτα, πέσουν καιροί οργισμένοι,
κι όσα πουλιά μισέψουνε σκιασμένα, κι όσα δέντρα
για τίποτ' άλλο δε φελάν παρά για μετερίζια,
μη φοβηθείς το χαλασμό. Φωτιά! Τσεκούρι! Τράβα,
ξεσπέρμεψέ το, χέρσωσε το περιβόλι, κόφ' το,
και χτίσε κάστρο απάνου του και ταμπουρώσου μέσα, 230
για πάλεμα, για μάτωμα, για την καινούρια γέννα
π' όλο την περιμένουμε κι όλο κινάει για να 'ρθει,
κι όλο συντρίμμι χάνεται στο γύρισμα των κύκλων.
Φτάνει μια ιδέα να σ' το πει, μια ιδέα να σ' το προστάξει,
κορόνα ιδέα, ιδέα σπαθί, που θα είν' απάνου απ' όλα.